

ત્યાર પછી જો કે શુદ્ધ આત્માઓ સિદ્ધ ભગવંતો-વ્યવહારનયથી મુક્તિશિલા ઉપર બિરાજે છે. તોપણ નિશ્ચયનયથી પોતાના શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં જ સ્થિત છે એમ કહે છે :

૧ભાવાર્થ : હું કર્મના ક્ષય અર્થે ફરીને તે સિદ્ધોને નમસ્કાર કરું છું કે જેઓ નિશ્ચયનયથી પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિત છે અને વ્યવહારનયથી સર્વ લોકાલોકને નિઃસંદેહપણે પ્રત્યક્ષ દેખે છે પરંતુ પર પદાર્થોમાં તન્મય નથી, પોતાના સ્વરૂપમાં તન્મય છે. જો નિશ્ચયનયથી પરપદાર્થમાં તન્મય થઈને તેમને જાણે તો પરના સુખ-દુઃખનું જ્ઞાન થતાં પોતાને સુખ-દુઃખનો અનુભવ થાય અને પરકીય રાગ-દ્વેષ જાણવામાં આવતાં પોતાને રાગદ્વેષમયપણું પ્રાપ્ત થાય એવો મહાન દોષ આવે.

અહીં જે નિશ્ચયથી સ્વસ્વરૂપમાં અવસ્થાન કહ્યું છે તે જ ઉપાદેય છે એવો ભાવાર્થ છે. ૫.

વીર સંવત ૨૫૦૨, જેઠ સુદ ૧૩, ગુરુવાર
તા. ૧૦-૦૬-૧૯૭૬, ગાથા-૫-૬, પ્રવચન નં. ૫

‘પરમાત્મપ્રકાશ’ બનાવ્યું. એમાં સાત ગાથામાં સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર કર્યા છે. સાત ગાથા. પહેલી ગાથામાં ગયા કાળના સિદ્ધોને નમસ્કાર કર્યા. અનંત સિદ્ધો. બીજી ગાથામાં ભવિષ્યમાં અનંત સિદ્ધ થશે એને નમસ્કાર કર્યા. ત્રીજી ગાથામાં વર્તમાન ભગવાન બિરાજે છે એ પણ ભાવે સિદ્ધ છે ને? એને નમસ્કાર કર્યા. ચોથામાં મહામુનિ થઈને નિર્વાણને પ્રાપ્ત થયા, સમ્મુચય મહામુનિ લીધા, ગણધરનું આવ્યું છે આમાં, ચોથીમાં એ નમસ્કાર કર્યા. પાંચમીમાં એનું નિવાસસ્થાન ક્યાં છે એમ નિર્ણય કરીને નમસ્કાર કરે છે. છઠ્ઠીમાં એની પર્યાયમાં ગુણ શું છે એનું સ્મરણ કરીને નમસ્કાર કરે છે. અને સાતમીમાં આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુને નમસ્કાર કરે છે. આ રીતે સાત ગાથાઓમાં નમસ્કાર(ની વિધિ આ છે.) આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? શું કહ્યું?

ફરીને. પહેલી ગાથામાં ગયા કાળના અનંત સિદ્ધોને યાદ કરીને અને સિદ્ધ કેમ પામ્યા એ સ્થિતિનું વર્ણન કરીને એને નમસ્કાર કર્યા. ભવિષ્યમાં પણ અનંત ‘શ્રેણિક’ રાજા આદિ કઈ વિધિએ મોક્ષમાર્ગથી મોક્ષ પામશે, એને યાદ કરીને ભવિષ્યના અનંત સિદ્ધોને નમસ્કાર કર્યા. વર્તમાનમાં તીર્થંકરદેવ કર્મ ઈંદ્રણમાં અગ્નિમાં કર્મને બાળે છે. ચાર ઘાતિ છે ને. એને યાદ કરીને એમને નમસ્કાર કર્યા. ચોથીમાં મહામુનિ ગણધરાદિ. ચોથો બોલ એમ છે. એને નમસ્કાર (કર્યા). સિદ્ધપદને પામ્યા એને નમસ્કાર. અને આ પાંચમી આવી. પાંચમી ગાથામાં એનું નિવાસસ્થાન ક્યાં એ નિર્ણય કરીને નમસ્કાર કરે છે. એ સિદ્ધો છે ક્યાં? સમજાણું કાંઈ? એ પાંચમી ગાથા છે.

૧ અહીં સંસ્કૃત ટીકા અશુદ્ધ છે તેથી હિંદીના આધારે ભાવાર્થ લખ્યો છે.

‘આગે યદ્યપિ વે સિદ્ધ પરમાત્મા વ્યવહારનયકર લોકાલોકકો દેખતે હુએ મોક્ષમેં તિષ્ઠ રહે હૈં,...’ લોકાલોકને જાણીને મોક્ષમાં રહ્યા છે. એ વ્યવહાર થયો. આહાહા..! ‘લોકકે શિખર ઉપર બિરાજતે હૈં તો ભી શુદ્ધ નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં હી સ્થિત હૈં,...’ બાહ્ય ક્ષેત્રથી વ્યવહારથી વાત કરી. નિશ્ચયથી તો પોતાના સ્વરૂપમાં ત્યાં બિરાજે છે. એ રીતે સિદ્ધોને યાદ કરીને નમસ્કાર કર્યા છે. પાંચમી ગાથા.

૫) તે પુણુ વંદઉં સિદ્ધ-ગણ જે અપ્પાણિ વસંત।

લોચાલોઝ વિ સયલુ ઇહુ અચ્છહિં વિમલુ ણિયંત।૫।

જોયું! ‘અપ્પાણિ વસંત’ વજન ત્યાં છે. આત્મા વસે છે ક્યાં, એ અપેક્ષા લઈને વંદન કર્યા છે. કારણ કે બીજા અન્યમતમાં તો એવું કાંઈ છે નહિ. પરમાત્મા ક્યાં છે. અને પરમાત્મપદ પામ્યા એનું કાંઈક સ્થાન હોય કે નહિ? સ્થાન માટે વ્યવહારે લોક ઉપર, નિશ્ચય પોતામાં. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

અન્વયાર્થ :- ‘મેં ફિર ઉન સિદ્ધોકે સમૂહકો વંદતા હું...’ આહાહા..! ઘણું જ માંગલિક. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’નું વર્ણન કરવું છે ખરું ને. ‘જો નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં તિષ્ઠતે હુએ...’ આ સિદ્ધાંત છે. આહાહા..! નિશ્ચયથી ભગવાન પોતાના સ્વરૂપમાં જ છે ત્યાં. લોકાગ્રે છે એમ કહેવું એ તો વ્યવહાર છે. આહાહા..! એ તો વ્યવહાર છે એવું બતાવ્યું ખરું. એનું સ્થાન વ્યવહારે પર લોકાગ્રે છે. અને નિશ્ચયમાં તો ભગવાન પોતાના આનંદસ્વરૂપમાં નિવાસ છે એનો. લોકમાં શિખર ઉપર નિવાસ છે એ તો વ્યવહારથી નિમિત્તપણાનું જ્ઞાન કરાવવા વાત કરી છે. આહાહા..!

‘નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં તિષ્ઠતે હુએ...’ ‘આત્મનિ વસન્તો’ આહાહા..! કોઈક કહે છે ને કે વૈકુંઠમાં છે ને ફલાણું છે ને ઢીંકણું છે. અમારા સાધુને તમે આહાર-પાણી આપશો તો વૈકુંઠમાં તમને આહાર-પાણી આપશે. લાડવા મળશે ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- મતાર્થને નિષેધે છે.

ઉત્તર :- ... નિષેધ થાય છે. મતાર્થ, આગમાર્થ, નયાર્થ એ બધા એકે એક ગાથામાં પહેલા કહી ગયા છે ને? એ રીતે ઉતાર્યું છે. ઓહોહો..!

‘સમસ્ત લોક અલોકકો સંશય રહિત પ્રત્યક્ષ દેખતે હુએ...’ છે? ‘સમસ્ત લોક અલોકકો સંશય રહિત પ્રત્યક્ષ દેખતે હુએ ઠહર રહે હૈં.’ આહાહા..! ‘મેં કમોકે ક્ષયકે નિમિત્ત...’ આચાર્ય પોતે કહે છે. ‘મેં કમોકે ક્ષયકે નિમિત્ત ફિર ઉન સિદ્ધોકો નમસ્કાર કરતા હું,...’ ‘કમોકે ક્ષયકે નિમિત્ત...’ મારું લક્ષ સ્વભાવ ઉપર છે, એમાં નમસ્કાર કરવામાં ભલે વિકલ્પ છે પણ મારું લક્ષ સ્વભાવ ઉપર જોર છે. તેને કારણે કર્મનો ક્ષય થાય છે.

‘અમૃતચંદ્રાચાર્યે’ કહ્યું ને? કે આ ટીકાથી જ મારી શુદ્ધિ વધો, અશુદ્ધિ ટળો. કહ્યું ને? મમ વિશુદ્ધિ. ટીકા એવ, એમ શબ્દ છે. એનો અર્થ છે કે ટીકાના કાળમાં મારું લક્ષ જે દ્રવ્ય ઉપરના જોરમાં છે એ કાળમાં શુદ્ધિ વધજો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? નહિતર ટીકા

કરવાનો તો વિકલ્પ છે. ટીકાથી મારી વિશુદ્ધિ હજો અને અશુદ્ધિ ટળજો, પાઠ તો એવો છે. ટીકાના કાળમાં મારું ઘોલન અખંડ આનંદ પ્રત્યે, પ્રભુ પ્રત્યે .. એના પ્રત્યે મારું ઘોલન વધશે એમાં અશુદ્ધિ ટળશે અને શુદ્ધિ વધશે. સમજાણું કાંઈ? જ્ઞાતામાં આવ્યું છે ને? તદ્ગુણ લબ્ધયે.

મુમુક્ષુ :- ‘મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં ભેતારં કર્મ ભૂભૃતામ’ ‘જ્ઞાતારં વિશ્વ તત્વાનાં વંદે તદ્ગુણલબ્ધયે’ (તત્વાર્થસૂત્ર)

ઉત્તર :- તમારા ગુણની પ્રાપ્તિ માટે તમને વંદન કરું છું. એના ગુણની પ્રાપ્તિ વંદનના વિકલ્પથી થાય? સમજાય છે?

મુમુક્ષુ :- ગાથા તો એમ કહે છે.

ઉત્તર :- પણ કઈ અપેક્ષા છે એ જાણવું જોઈએ ને. એનું હૃદય શું છે? આહાહા..! એની તકરાર છે. એ તકરાર (કરે છે), જુઓ! ભગવાનને વંદન કરવાથી પણ એમના ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. વિકલ્પથી પણ (થાય છે). આનો અર્થ કર્યો. એમ નથી, ભાઈ! એ તો વ્યવહારના શબ્દો છે. પણ હું વંદન કરું છું અને તેના જે ગુણો મારા ચૈતન્ય છે એના ગુણ ઉપર મારું જોર અંદરથી છે. એથી વંદનના કાળમાં મારું સ્વભાવ તરફનું જોર (છે), એનાથી મને ગુણની પ્રાપ્તિ થશે. આહાહા..! આવું છે બધું. શબ્દાર્થ ફેરવી નાખે.

મુમુક્ષુ :- આપ તો સબ શબ્દ કા અર્થ બદલ દેતે હૈં.

ઉત્તર :- બદલ દેતે હૈં, કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આપ તો બદલે હુએ કો બદલતે હૈં.

ઉત્તર :- અહીં શબ્દ એ છે એટલે અહીં તો કાઢવું પડ્યું. સંસ્કૃત પાઠ છે, હોં! છે ને? આહાહા..!

‘કર્મક્ષયનિમિત્તમ્’ સંસ્કૃતમાં છે. ચોથી લીટી. ‘સિદ્ધગણાન્ સિદ્ધસમૂહાન્ વન્દે કર્મક્ષયનિમિત્તમ્’ ચોથી લીટી છે. એનો અર્થ જાણવો જોઈએ ને. એક કોર પરમાત્મા એમ કહે કે પરદ્રવ્યના આશ્રયે તો રાગ જ થાય. અને એક કોર (કહે), પરદ્રવ્યના આશ્રયે કર્મનો ક્ષય થાય. એ ન્યાય શું છે એ સમજવું જોઈએ ને, બાપુ! કઈ શૈલીની આ વ્યાખ્યા છે. જુઓ! આમાં કર્મનો ક્ષય થાય છે. ભગવાનને પગે લાગવાથી, સ્તુતિ કરવાથી. ‘ઘવલ’માં પણ એમ આવે છે. શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય કરતાં અસંખ્ય કર્મની નિર્જરા થાય છે. શાસ્ત્રની, હોં! પાઠ એવો છે. કઈ શૈલી છે એ જાણવું જોઈએ ને. એક કોર કહે, શાસ્ત્રનો સ્વાધ્યાય છે, બહારનું જ્ઞાન છે એ વિકલ્પ છે. કળશટીકામાં. ‘કળશટીકા’માં છે. આહાહા..! ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ‘કળશટીકા’ તો ગૃહસ્થની છે, પેલું આચાર્યનું છે.

ઉત્તર :- ગમે તે હોય. વિકલ્પ છે એ બંધનું કારણ છે અને એમાં પણ અનુભૂતિ કીધી છે. એમ લખ્યું છે. કળશ છે ને? કળશમાં. બાર અંગમાં, બાર અંગનું જ્ઞાન છે એ વિકલ્પ છે. પણ એમાં પણ ભગવાનઆત્માનો અનુભવ કરવો એવું કહ્યું છે. ‘કળશટીકા’માં (છે). સમજાય છે?

૧૩ કળશ. ‘એમ જાણવું કે આત્માનુભવ મોક્ષમાર્ગ છે. આ પ્રસંગે બીજો પણ સંશય થાય છે કે, કોઈ જાણશે કે દ્વાદશાંગજ્ઞાન કોઈ અપૂર્વલબ્ધિ છે. તેનું સમાધાન આમ છે કે દ્વાદશાંગજ્ઞાન પણ વિકલ્પ છે. તેમાં પણ એમ કહ્યું છે કે શુદ્ધાત્માનુભૂતિ મોક્ષમાર્ગ છે.’ આહાહા..! કર્મનો ક્ષય શુદ્ધાત્માનુભૂતિથી થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ આત્મા, એનો અનુભવ, એને અનુસરીને દ્રવ્યને આશ્રયે નિર્મળ વીતરાગી દશા થાય એ મોક્ષમાર્ગ અને એ કર્મક્ષયનું કારણ છે. છે? કળશ છે. ૧૩. નીચે. તદ્દન નીચે. છે ને? બીજી લીટી. ‘એમ જાણવું કે આત્માનુભવ મોક્ષમાર્ગ છે.’ એની નીચે તદ્દન પહેલું. ‘આ પ્રસંગે બીજો પણ સંશય થાય છે કે, કોઈ જાણશે કે દ્વાદશાંગજ્ઞાન કોઈ અપૂર્વ લબ્ધિ છે. તેનું સમાધાન આમ છે કે દ્વાદશાંગજ્ઞાન પણ વિકલ્પ છે.’ આહાહા..! ‘તેમાં પણ એમ કહ્યું છે કે શુદ્ધાત્માનુભૂતિ મોક્ષમાર્ગ છે.’ આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધાત્માનુભૂતિ મોક્ષમાર્ગ ચૈતન્યને ચૈતન્યનો સંબંધ...

ઉત્તર :- પંડિતજી! જાણવું જોઈએ ને કઈ અપેક્ષા (છે), ભાઈ! ભગવાનની વાણી પૂર્વાપર અવિરોધ હોય છે. પૂર્વાપર અવિરોધ હોય છે, વિરોધ હોતો નથી. પૂર્વાપર વિરોધ હોય એ વીતરાગની વાણી જ ન હોય. આહાહા..!

અહીં કહે છે, ‘મैं कर्मोंके क्षयके निमित्त फिर...’ ચાર ગાથામાં તો નમસ્કાર કર્યા. ભૂતકાળના, ભવિષ્યના, વર્તમાનના અને મુનિઓ મોક્ષ પધાર્યા તેને. ‘ફિર ઉન सिद्धोंको नमस्कार करता हूं, जो निश्चयनयकर अपने स्वःपमें स्थित हैं,...’ અહીં વજન છે. આ ગાથામાં અહીં વસંત છે. વસંત પણ છે ને પાછું પાઠ? આત્મા... આહાહા..! ભગવાન ત્યાં આત્મામાં વસે છે. આહા! પોતાની શુદ્ધ આનંદની પરિણતિ અને ચતુષ્ટય આદિ અનંતગુણની દશા, એમાં એ વસે છે. આમ વસંત કરીને યાદ કરીને નમસ્કાર કર્યા છે. કર્મનો ક્ષયનો અર્થ મારા સ્વભાવ સન્મુખ મારું જોર છે. તેથી એ ભગવાન અહીં વસે છે એવું યાદ કરીને મને ક્ષય થશે એ સ્વભાવને આશ્રયે થશે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ... વાત કરો છો.

ઉત્તર :- વીતરાગ વાણી, બાપા! સર્વજ્ઞનો માર્ગ ઘણો ગહન ગૂઢ. ગૂઢ વાત છે આ તો. ગૂઢવાદ એટલે જે પર્યાયમાં આખું દ્રવ્ય આવતું નથી, એવું જે દ્રવ્ય તે ગૂઢવાદ છે, રહસ્યવાદ છે, સ્વભાવવાદ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ફરીથી ફરમાવો.

ઉત્તર :- એક સમયની પર્યાયમાં દ્રવ્ય સ્વભાવ આવતો નથી અને પર્યાયને લક્ષે તેનું લક્ષ થતું નથી. આહાહા..! એવો જે ભગવાન એક સમયમાં દ્રવ્ય સ્વભાવ, ગૂઢ સ્વભાવ, ગૂઢ છે, રહસ્ય છે. આહાહા..! એ દ્રવ્ય સ્વભાવનું રહસ્ય છે. એ પરમાત્માનો રહસ્યવાદ છે. ગૂઢવાદ છે, સ્વભાવવાદ છે. એક સમયમાં ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ અનંત આનંદકંદ છે. એ પર્યાયની પાછળ છે એટલે ગૂઢ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? અન્યમતિમાં ગૂઢવાદ ચાલે છે. કહે છે, પણ એ ગૂઢ આ છે. આહાહા..! જેની રમતું એક સમયની પર્યાયમાં અનાદિથી

રમે છે એને ગૂઢ રહસ્ય સમજવું કઠણ પડે છે. જે પર્યાયમાં નથી અને વસ્તુમાં છે... આહાહા..! એની દૃષ્ટિમાં એ ગૂઢવાદ, રહસ્યવાદ આવવો જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ?

અહીં તો આચાર્ય મહારાજ એમ કહે છે કે મેં સિદ્ધને વંદન તો કર્યું ચાર ગાથાએ. પણ પાંચમીમાં એ પ્રભુ ક્યાં વસે છે એને યાદ કરીને હું નમસ્કાર કરું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કોઈ માણસ એમ તો વિચાર કરે ને કે આ શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા છે એનું જેને સાધકપણું પ્રગટ્યું, શુદ્ધ સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને શાંતિ પ્રગટી, એવા સાધકજીવને સિદ્ધ થવાને તો અસંખ્ય સમય જોઈએ. શું કીધું સમજાણું? અનંત સમય ન જોવે. આહાહા..! ભલે પંદર ભવ કરે. પણ છે અસંખ્ય સમય. કોઈ અંતર્મુહૂર્તમાં સમકિત પામીને ત્યાં ને ત્યાં કેવળ પામે તોપણ કેવળજ્ઞાન પામવાનો અસંખ્ય સમય છે. એટલે? કે આ વસ્તુ છે એના સાધક સ્વભાવે જે ચડ્યો એને સિદ્ધ થવાને તો અસંખ્ય સમય જ લાગશે. સમજાય છે કાંઈ? તો પછી અનંતકાળમાં સાધક થયા એ અસંખ્ય સમય થઈ ગયા અને અનંત કાળ ગયો. અનંતા સિદ્ધ થયા. સમજાણું કાંઈ? એનું ક્ષેત્ર કાંઈક જોશે કે નહિ?

વસ્તુ છે એને જેણે અંદર જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર દ્વારા સાધી અને સાધીને સાધ્ય તો તે અસંખ્ય સમયે પ્રગટ થાય છે. અને ગયો અનંત કાળ. ત્યારે અસંખ્ય સમય પ્રગટ થયો એવા સિદ્ધ રહ્યા છે ક્યાં? સમજાય છે કાંઈ? કારણ કે એવા અનંતા થયા. અંતર સાધક થઈને અસંખ્ય સમયે સિદ્ધ થાય અને અનંતો કાળ ગયો તો અનંતા સિદ્ધ થયા. સમજમાં આવે છે? અનંતકાળ. આહાહા..! એ અનંત છે એ ક્યા ક્ષેત્રે છે? વ્યવહાર ક્ષેત્ર શું? અને નિશ્ચયક્ષેત્ર શું? આહાહા..! (શ્રોતા :- એ ખુલાસો કર્યો) પંડિતજી! એના ભાવ પછી છઠ્ઠી ગાથામાં લેશે. ગુણ ને પર્યાય છઠ્ઠીમાં લેશે. અને સાતમી ગાથામાં લેશે આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ. એમ કરીને સાત ગાથા સુધી નમસ્કાર (કર્યા છે). આહાહા..! જુઓ! આ માંગલિક કર્યું છે.

કહે છે કે, 'ઉન સિદ્ધોંકો નમસ્કાર કરતા હું, જો નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમે સ્થિત હૈં,...' ક્ષેત્ર બતાવવું છે ને? આવા સિદ્ધ થયા તો ક્યાં છે હવે? વ્યવહારથી લોકાગ્રે છે, નિશ્ચયથી પોતાના સ્વરૂપમાં છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? જામો સિદ્ધાણં... જામો સિદ્ધાણં (બોલે) પણ જામો સિદ્ધાણં એ સિદ્ધ થયા કઈ રીતે? અને સિદ્ધ થયા તો છે શું એનો ભાવ? અને થયા તો એનું ક્ષેત્ર ક્યું છે? આહાહા..! દિગંબર સંતોએ તો કમાલ કરી નાખી છે! આહાહા..! માણસને તો એમ છે કે અરિહંત છે. જ્યારે એમ કહો કે, સ્વરૂપને સાધન કરીને જીવ છે ક્યાં? તો એક તો એ કહે શરીર સહિત છે એ પણ ક્યાં? અને શરીર સહિત એ પણ ક્યાં? સમજાય છે કાંઈ? પૂર્ણ જ્ઞાન પામ્યા છતાં વાણી નીકળે છે તો શરીર સહિત છે. એની વાણી છે ને? એ શરીર સહિત છે તો ક્યાં? અને શરીર સહિત થઈ ગયા એ ક્યાં? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જુઓને, પરમાત્મપ્રકાશ! આહાહા..! આ જ્યાં ઝાડ ઊગાડે પછી એને ઓટલો કરે ને પહેલો? ઓટલો સમજો છો? શું કહે છે? આ ઝાડમાં નીચે છે ને? ઓટલો કહે ને આપણે. એને શું કહેતા હશે?

મુમુક્ષુ :- ચબુતરા.

ઉત્તર :- હા. ચબુતરા-ચબુતરા. આ ચબુતરો કર્યો. આહાહા..! ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ કહેવા પહેલાં એના મૂળિયા સિદ્ધને સ્થાપ્યા. એક એક કાળના. એના ભૂતના, ભવિષ્યના, વર્તમાનના મુનિઓ થયા તેને અને કયા ક્ષેત્રમાં રહ્યા તેને. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ક્ષેત્ર બતાવે છે.

ઉત્તર :- ક્ષેત્ર બતાવે છે. આહા..! આ કાંઈ અદ્ધરની વાત નથી એમ બતાવે છે. વસ્તુની આવી સ્થિતિ છે. એક તો કર્મ અને ક્ષય નિમિત્તનો અર્થ કર્યો.

‘ફિર ઉન સિદ્ધોંકો નમસ્કાર કરતા હું, જો નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં સ્થિત હૈં,...’ ઓહો..! અસંખ્ય પ્રદેશમાં અનંત ગુણની શક્તિ અને એની પરિણતિ અનંત ગુણની પોતામાં છે. આહાહા..! ત્યાં એ ઉતાર્યું છે કે પર્યાયનું ક્ષેત્ર ભિન્ન છે, દ્રવ્યનું ક્ષેત્ર ભિન્ન છે. શું કહ્યું ઈ? ‘સંવર અધિકાર’માં કહ્યું છે. વિકાર વસ્તુ છે એનું ક્ષેત્ર જુદું છે. વિકાર.. વિકાર. જેટલા ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે ને? એટલું ક્ષેત્ર જુદું છે. ધ્રુવ ક્ષેત્ર જુદું. એની નિર્મળ પર્યાય પણ જેટલા ક્ષેત્રમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે એટલું ક્ષેત્ર પર્યાયનું જુદું છે અને દ્રવ્યનું જુદું છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો દ્રવ્ય ને પર્યાય બાહ્ય ક્ષેત્રે ક્યાં છે, અંદરમાં ક્યાં છે એ વાત કરે છે. આહાહા..!

‘નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં સ્થિત હૈં,...’ આહાહા..! સ્વરૂપમાં સ્થિત છે એ તો ઠીક પણ હવે વ્યવહારક્ષેત્ર ક્યું? અહીં સિદ્ધ થયા તે ત્યાં ને ત્યાં રહ્યા છે? સિદ્ધ તો અહીં થયા છે ને? ત્યાં સિદ્ધ નથી થયા, સિદ્ધ તો અહીં થયા છે. આઠેય કર્મનો અભાવ થઈને સિદ્ધ તો અહીં થયા છે. સ્વરૂપમાં સ્થિત છે ... પણ હવે ક્ષેત્ર અહીં ને અહીં છે કે બીજું ક્ષેત્ર છે એને? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ‘અપને સ્વરૂપમેં સ્થિત હૈં, ઔર વ્યવહારનયકર...’ છે ને વ્યવહાર? બીજું ક્ષેત્ર છે ને? આહાહા..!

‘સબ લોકાલોકકો નિઃસંદેહપનેસે પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં,...’ એ વાત લીધી હવે. ભલે એ ક્ષેત્ર અગ્રમાં છે. પણ એટલા ક્ષેત્રને નહિ લોકાલોકક્ષેત્રને જાણે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એમ ને એમ ગોઠવી દે એમ નહિ. એને અંદર ભાવમાં એનું મહાત્મ્ય આવવું જોઈએ. આહાહા..! ‘ટોડરમલજી’એ ભાવભાસન કીધું છે. ભાવનું ભાસન એટલે? ભાવ આમ છે એવું એનું જ્ઞાન આવવું જોઈએ. એમ ને એમ વાતું ધારી લે, એ તો અનંત વાર કરી છે. આહાહા..!

‘વ્યવહારનયકર સબ લોકાલોકકો નિઃસંદેહપનેસે પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં, પરંતુ પદાર્થોમેં તન્મયી નહીં હૈં,...’ પરને જાણે છે પણ પરથી તન્મય નથી. તન્મય તો પોતાની પર્યાયમાં છે. તન્મય-તે રૂપ. લોકાલોકને જાણતા તે રૂપ નથી થતાં. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘પરંતુ પદાર્થોમેં તન્મયી નહીં હૈં, અપને સ્વરૂપમેં તન્મયી હૈં.’ આ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! લોકાલોકને જાણતા છતાં તે લોકાલોકની સાથે તન્મય નથી. તન્મય-તે રૂપે તો પોતાની પર્યાયમાં એકરૂપ છે. આહાહા..!

‘જો પરપદાર્થોમેં તન્મયી હો, તો પરકે સુખ-દુઃખસે આપ સુખી-દુઃખી હોવે,...’ શિખરના ક્ષેત્ર કરતા આ વાત વધારે વર્ણવી છે. સમજાણું? ઉપર ક્ષેત્ર કરતાં આ વધારે

વર્ણવ્યું છે. પોતે રહ્યા છે પોતાના ભાવ સ્વરૂપમાં એ તો બરાબર છે, પણ હવે લોકાલોકને જાણે છે ને એ વ્યવહારથી? તો વ્યવહારથી જાણે છે તો એ જાણવાની વસ્તુ સાથે તન્મય થઈને જાણે છે? કે પોતામાં રહીને જાણે છે? આહાહા..! ‘જો પરપદાર્થોંમે તન્મયી હો, તો પરકે સુખ-દુઃખસે આપ સુખી-દુઃખી હોવે,...’ નારકીના દુઃખને જાણે છે તો એને એ તન્મય થઈને (જાણે તો) પોતાને દુઃખ થાય. એમ તો છે નહિ. આહાહા..! ‘ઐસા ઉનમેં કદાચિત્ નહીં હૈ. વ્યવહારનયકર સ્થૂલસૂક્ષ્મ સબકો કેવળજ્ઞાનકર પ્રત્યક્ષ નિઃસંદેહ જ્ઞાનતે હૈં,...’ વ્યવહારનયથી ‘સ્થૂલસૂક્ષ્મ સબકો કેવળજ્ઞાનકર...’ એટલે શું કહે છે? કે ભાઈ! સ્થૂળ ચીજ છે એ કેવળજ્ઞાનમાં જણાય કે નહિ? અને સૂક્ષ્મ છે એ જણાય કે નહિ? કે સ્થૂળ સૂક્ષ્મ બધાને જાણે.

‘પ્રત્યક્ષ નિઃસંદેહ જ્ઞાનતે હૈં, કિસી પદાર્થસે રાગ-દ્વેષ નહીં હૈ.’ એક બીજી વાત લીધી હવે. પર સાથે તન્મય નહિ, પરને જાણતાં રાગ-દ્વેષ નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘યદિ રાગકે હેતુસે કિસીકો જ્ઞાને, તો વે રાગ દ્વેષમયી હોવેં, યહ બડા દૂષણ હૈ,...’ રાગના હેતુથી બીજાને જાણે એમ નથી. આહાહા..! એ તો પોતાના જ્ઞાનના આનંદના સ્વભાવથી જાણે છે. આહાહા..! ‘ઈસલિયે યહ નિશ્ચય હુઆ કિ નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં નિવાસ કરતે હૈં પરમેં નહીં,...’ પરને જાણવા છતાં પરમાં નિવાસ નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘નિશ્ચયનયકર અપને સ્વરૂપમેં નિવાસ કરતે હૈં, પરમેં નહીં, ઔર અપની જ્ઞાયકશક્તિકર...’ જ્ઞાયકશક્તિ પોતાના સામર્થ્યથી. એ તો જાણવાના શક્તિના સામર્થ્યથી ‘સબકો પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં...’ પર છે માટે પરને દેખે છે એમ નથી. ‘અપની જ્ઞાયકશક્તિકર સબકો પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં...’ આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! આ પર્યાયની વાત છે, હોં! પ્રગટ પર્યાય. ‘અપની જ્ઞાયકશક્તિકર...’ ભાઈ! આ તો પરમાત્મપ્રકાશ છે. એટલે એને સમજવા માટે જરી ધીરું થાવું જોઈએ. ધીરું ધીરું. આહાહા..! ‘સબકો પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં, જ્ઞાનતે હૈં.’

‘જો નિશ્ચયકર અપને સ્વરૂપમેં નિવાસ કહા,...’ જોયું છે ને? ખરેખર પોતાના સ્વરૂપમાં નિવાસ. પરને જાણવા છતાં પરમાં નિવાસ નહિ, પરને જાણવા છતાં રાગ-દ્વેષ નહિ. આવું સ્વરૂપ છે એમ સિદ્ધ કરીને નમસ્કાર કરે છે. આહાહા..! એમ ને એમ સિદ્ધને નમસ્કાર (કર્યા) એમ નહિ, કહે છે. આહાહા..! ‘ઈસલિયે વહ અપના સ્વરૂપ હી આરાધને યોગ્ય હૈ,...’ લ્યો! લોકાલોકને જાણે માટે પર સ્વરૂપ આરાધવા યોગ્ય છે એમ નથી. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા પોતાનો જે શુદ્ધાત્મ સ્વભાવ, એને આરાધવા યોગ્ય છે. આહાહા..! જે પોતામાં વસેલો છે. ભગવાન અનંત જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ સ્વભાવપણે વસેલું તત્ત્વ છે. એનું આરાધન કરતાં મુક્તિ થાય છે. એ આરાધવા યોગ્ય છે. પરને જાણે માટે પર આરાધવા યોગ્ય છે એ નહિ. આહાહા..! એ તો જ્ઞાયકશક્તિ પરને જાણે છે. સમજાણું? પણ એ જ્ઞાયકશક્તિ પ્રગટી કેમ? પોતાનો શુદ્ધાત્મ સ્વભાવ, જેમાં અનંત ગુણ

વસ્યા છે, અનંત શાંતિ, આનંદ વસે છે. આહાહા..! એ ગૂઢ સ્વભાવ છે, ગંભીર સ્વભાવ છે. જેનું સ્વરૂપ જ શક્તિમય સ્વભાવમય (છે) એનું આરાધન કરવું. આહાહા..! જેમાં વસેલા છે તેનું આરાધન કરવું. આહાહા..! લોકાલોક અહીં નથી, દેવ-ગુરુ અહીં નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાયક શક્તિ વળે ત્યારે જ્ઞાયક શક્તિને પર્યાય ગણવી?

ઉત્તર :- પર્યાય. પર્યાય છે ને અહીં. ‘જ્ઞાયકશક્તિકર સબકો પ્રત્યક્ષ દેખતે હૈં,...’ એ તો વર્તમાન પર્યાયની વાત છે. આહાહા..!

‘જો નિશ્ચયકર અપને સ્વરૂપમેં નિવાસ કહા,...’ આ ગાથાનો સાર આ. છેલ્લે ભાવાર્થ કહે છે ને દરેકમાં? કે આમાં શું કાઢવું ત્યારે? ‘અપને સ્વરૂપમેં નિવાસ કહા, ઈસલિયે વહ અપના સ્વરૂપ હી આરાધને યોગ્ય હૈ, વહ ભાવાર્થ હુઆ.’ આહાહા..! આ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ની માંગલિકની વિધિ ભિન્ન જાતની છે. ‘સમયસાર’માં તો કહ્યું છે, ‘વંદિતુ સવ્વ સિદ્ધે’ ત્યાં તો પ્રતિઘાતને સ્થાને કહીને સિદ્ધને પર્યાયમાં સ્થાપ્યા. શ્રોતાના પર્યાયમાં (સ્થાપ્યા), પોતાની પર્યાયમાં સ્થાપ્યા. હવે પર્યાયમાં અનંત સિદ્ધોને સ્થાપ્યા એટલે એનું લક્ષ દ્રવ્ય ઉપર જશે. એવા દ્રવ્યને લક્ષે હવે સાંભળ, એમ કહે છે. ‘સમયસાર કહુંગા.’ આહાહા..! ‘વંદિતુ સવ્વસિદ્ધે’ પછી તો સિદ્ધની સ્થિતિનું વર્ણન કર્યું છે. જેમ અહીં સિદ્ધનું વર્ણન કર્યું એમ. ત્યાં ‘ધ્રુવમચલમણોવમં ગદિં પત્તે વોચ્છામિ સમયપાહુડમિણમો સુદકેલીભણિદં’ શ્રુતકેવળીઓ અને કેવળીઓથી કહેલી વાતને કહીશ. આહાહા..! ચોથું પદ. શ્રુતકેવળી એટલે એકલા શ્રુતકેવળી નથી એમ. હોં! કેટલાક એમાં એ કાઢે છે કે એ તો શ્રુતકેવળી એટલો શબ્દ છે. પણ ટીકામાં શ્રુતકેવળી અને કેવળી બે અર્થ કાઢ્યા છે. સમજાણું કાંઈ? અને એનો અર્થ પાછો ‘નિયમસાર’માં કર્યો છે. ‘નિયમસાર’ની પહેલી ગાથા છે ને? છે ‘નિયમસાર’? પહેલી ગાથા.

णमिऊण जिणं वीरं अणंतवरणाणदंसणसहावं।

वोच्छामि णियमसारं केवलिसुदकेवलीभणिदं।।१।।

બે જુદા પાડ્યા. ‘કેવલિસુદકેવલીભણિદં’ એટલે ત્યાં બે કાઢ્યા. ‘સુદકેવલીભણિદં’ છે ને ચોથું પદ ત્યાં? ‘સુદકેવલીભણિદં’ અહીં ‘કેવલી’ અને ‘સુદકેવલીભણિદં’ એનો ને એનો અર્થ કાઢ્યો એટલે શ્રુતકેવળીના બે (અર્થ) કાઢ્યા. શ્રુતકેવળી અને કેવળી. એની કહેલી વાત હું કહીશ. આહાહા..! પોતે બધું કહેવા સમર્થ છે પણ નિર્માન છે. ભગવાન કેવળી પરમાત્મા અમે શ્રુતકેવળીઓએ કહ્યું છે એ હું કહીશ. આહાહા..! એ પાંચ ગાથા થઈ.

છટ્ટીમાં હવે એના ગુણને સ્મરે છે. ઓલું ક્ષેત્ર એનો નિવાસ પોતામાં છે ... હવે એની પર્યાય છે ને? .. ગુણ એટલે પર્યાય. એની ભગવાનની સિદ્ધની પર્યાય કેવી છે? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અહીં તો મોક્ષના મંડપ રોપાય ઊભા થયા છે. ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ પરમાત્મ થવાનો... આહાહા..! .. છે પરમાત્મા થવાની પણ પરમાત્મ થવાનો. આહાહા..!

अथ निष्कलात्मानं सिद्धपरमेष्ठिनं नत्वेदानीं तस्य सिद्धस्वरूपस्य तत्प्राप्त्युपायस्य च प्रतिपादकं सकलात्मानं नमस्करोमि -

६) केवल-दंसण-णाणमय केवल-सुख-सहाय।

जिणवर वंदुं भक्तिये जेहिं पयासिय भाव॥६॥

केवलदर्शनज्ञानमयान् केवलसुखस्वभावान्।

जिनवरान् वन्दे भक्त्या यैः प्रकाशिता भावाः॥६॥

केवलदर्शनज्ञानमयाः केवलसुखस्वभावा ये तान् जिनवरानहं वन्दे। कया। भक्त्या। यैः किं कृतम्। प्रकाशिता भावा जीवाजीवादिपदार्था इत। इतो विशेषः। केवलज्ञानाद्यनन्तचतुष्टय-स्वरूपपरमात्मतत्त्वसम्यक्श्रद्धानज्ञानानुभूतिरूपाभेदरत्नत्रयात्मकं सुखदुःखजीवितमरण-लाभालाभशत्रुमित्रसमानभावनाविनाभूतवीतरागनिर्विकल्पसमाधिपूर्वं जिनोपदेशं लब्ध्वा पश्चादनन्तचतुष्टयस्वरूपा जाता ये। पुनश्च किं कृतम्। यैः अनुवादरूपेण जीवादिपदार्थाः प्रकाशिताः। विशेषेण तु कर्माभावे सति केवलज्ञानाद्यनन्तगुणस्वरूपलाभात्मको मोक्षः, शुद्धात्मसम्यक्श्रद्धानज्ञानानुष्ठानरूपाभेदरत्नत्रयात्मको मोक्षमार्गश्च, तानहं वन्दे। अत्रार्हद्गुण-स्वरूपस्वशुद्धात्मस्वरूपमेवोपादेयमिति भावार्थः॥६॥

आगे निरंजन, निराकार, निःशरीर सिद्धपरमेष्ठीको नमस्कार करता हूँ -

गाथा - ६

अन्वयार्थ :- [केवलदर्शनज्ञानमयाः] जो केवलदर्शन और केवल ज्ञानमयी हैं, [केवलसुखस्वभावाः] तथा जिनका केवलसुख ही स्वभाव है और [यैः] जिन्होंने [भावाः] जीवादिक सकल पदार्थ [प्रकाशिताः] प्रकाशित किये, उनको मैं भक्त्या भक्तिसे [वन्दे] नमस्कार करता हूँ।

भावार्थ :- केवलज्ञानादि अनन्तचतुष्टयस्वरूप जो परमात्मतत्त्व है, उसके यथार्थ श्रद्धान, ज्ञान और अनुभव, इन स्वरूप अभेदरत्नत्रय वह जिनका स्वभाव है, और सुख-दुःख, जीवित-मरण, लाभ-अलाभ, शत्रु-मित्र, सबमें समान भाव होनेसे उत्पन्न हुई वीतरागनिर्विकल्प परमसमाधि उसके कहनेवाले जिनराजके उपदेशको पाकर अनन्तचतुष्टयरूप हुए, तथा जिन्होंने यथार्थ जीवादि पदार्थोंका स्वरूप प्रकाशित किया तथा जो कर्मका अभाव है वह वही केवलज्ञानादि अनन्तगुणरूप मोक्ष और जो शुद्धात्माका यथार्थ श्रद्धान-ज्ञान-आचरणरूप अभेदरत्नत्रय वही हुआ मोक्षमार्ग ऐसे मोक्ष और मोक्षमार्गको भी प्रगट किया, उनको मैं नमस्कार करता हूँ। इस व्याख्यानमें अरहंतदेवके केवलज्ञानादि गुणस्वरूप जो शुद्धात्मस्वरूप है, वही आराधने योग्य है, यह भावार्थ जानना॥६॥

હવે નિકલાત્મા (અશરીરી એવા) સિદ્ધપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરીને હાલ તે સિદ્ધ સ્વરૂપના અને તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયના કહેનાર સકલાત્માને (શ્રી અરિહંત ભગવાનને) હું નમસ્કાર કરું છું :

ભાવાર્થ : કેવળજ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયસ્વરૂપ પરમાત્મતત્ત્વનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન, સમ્યજ્ઞાન, અને સમ્યક્અનુભૂતિરૂપ અભેદરત્નત્રયાત્મક એવો, સુખ-દુઃખ, જીવિત-મરણ, લાભ-અલાભ, શત્રુ-મિત્ર બધા પ્રત્યે સમાન ભાવના હોવાની સાથે અવિનાભાવી વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિપૂર્વક જિનોપદેશ પામીને જેઓ અનંતચતુષ્ટયસ્વરૂપ થયા છે અને જેઓએ અનુવાદરૂપે જીવાદિ પદાર્થો પ્રકાશ્યા છે અને વિશેષપણે કર્મનો અભાવ થતાં કેવળજ્ઞાનાદિ અનંતગુણ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિરૂપ જે મોક્ષ છે અને શુદ્ધ આત્માનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન, સમ્યજ્ઞાન, અને સમ્યક્અનુષ્ઠાનરૂપ અભેદ રત્નત્રયાત્મક જે મોક્ષમાર્ગ છે એવા મોક્ષ અને મોક્ષમાર્ગને જેમણે પ્રકાશ્યા છે તેમને હું નમસ્કાર કરું છું. અહીં અર્હત્ગુણસ્વરૂપ જે સ્વશુદ્ધાત્મસ્વરૂપ છે તે જ ઉપાદેય છે એવો ભાવાર્થ છે. ૬.

ગાથા-૬ ઉપર પ્રવચન

‘આગે નિરંજન, નિરાકાર, નિ:શરીર સિદ્ધપરમેષ્ઠીકો...’ એટલે પર્યાયમાં સિદ્ધ કેવા છે? નિરંજન છે, નિરાકાર છે, નિ:શરીર છે. સિદ્ધપરમેષ્ઠી, અને ‘નમસ્કાર કરતા હું.’ છેલ્લું લેશે. ‘ઈસ વ્યાખ્યાનમેં અરહંતદેવકે કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણસ્વરૂપ જો શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ હૈ, વહી આરાધને યોગ્ય હૈ,...’ છેલ્લો શબ્દ છે. બહુ ટીકા...

૬) કેવલ-દંસણ-ગાણમય કેવલ-સુખ-સહાય।

जिणवर वंदउँ भक्तियए जेहिं पयासिय भाव।।६।।

અન્વયાર્થ :- ‘જો કેવલદર્શન ઓર કેવલ જ્ઞાનમયી હૈં,...’ જોયું! કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનવાળા નહિ. કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનમયી છે. આહાહા..! દિગંબર સંતો એ તો કેવળીના કેડાયતો! કેવળીને ઊભા રાખ્યા છે! ‘કેવલદર્શન ઓર કેવલ જ્ઞાનમયી હૈં, તથા જિનકા કેવલસુખ હી સ્વભાવ હૈ...’ મયી કહીને પછી અહીં કેવળસુખમયી ન કહેતા કેવળસુખ સ્વભાવ (કહ્યું). ‘જિનકા કેવલસુખ હી સ્વભાવ હૈ...’ આહાહા..! એકલો આનંદ જેનો સ્વભાવ છે. સિદ્ધ ભગવાનનો.. આહાહા..! આ ગુણોનું વર્ણન છે. ઓલું નિવાસનું હતું. પોતાના એક ક્ષેત્રમાં રહ્યા છે પણ એની ગુણની દશા કેવી છે? કે કેવળદર્શન, કેવળજ્ઞાનમયી ભગવાન છે.

‘જિનકા કેવલસુખ હી સ્વભાવ હૈ...’ એકલો આનંદ સ્વભાવ છે. આહાહા..! સિદ્ધ ભગવાનની પર્યાયમાં એકલો આનંદ સ્વભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું? ઓલામાં કેવળદર્શન ને જ્ઞાનમયી કહી, આ એનો આનંદ સ્વભાવ છે (એમ કહે છે). અતીન્દ્રિય આનંદની

સ્વભાવદશામાં રમે છે. આહાહા..! એ એમ કહે છે કે આ લોકલોક જાણે છે માટે સુખી છે એમ નહિ. એ પોતે જ કેવળ સુખમયી છે. સુખ જ જેનો સ્વભાવ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘કેવલસુખ હી સ્વભાવ હૈ ઔર જિન્હોને જીવાદિક સકલ પદાર્થ પ્રકાશિત કિયે, ઉનકો મૈ ભક્તિસે નમસ્કાર કરતા હૂં.’ અરિહંતના કેવળજ્ઞાનનું વર્ણન કરીને સિદ્ધનું વર્ણન એમ કરે છે. અરિહંતનું વર્ણન છે. કહ્યું છે એમ કહ્યું ને. આહાહા..! ત્રણમાં સિદ્ધોને નમસ્કાર (કર્પા). ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન. ચોથામાં મુનિઓ મોક્ષે પધાર્યા, મહા ગણધરો આદિ. પાંચમામાં નિવાસ સ્થાનની હયાતી, છઠ્ઠામાં અરિહંતના ગુણોનું વર્ણન કરીને અરિહંતને નમસ્કાર કરે છે. એટલે સિદ્ધનું આવ્યું, મુનિનું આવ્યું. અરિહંત આવ્યા ને. હવે ત્રણ પદ આવ્યા એ સાતમી ગાથામાં નાખશે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ. આહાહા..! પહેલા સિદ્ધને લીધા, પછી અરિહંતને લીધા અને પછી (આચાર્ય). સમજાણું કાંઈ? આ તો ભગવાનની કથા છે, ભાઈ! આ કાંઈ વાર્તા નથી. આહાહા..! ભગવાનના દરબારમાં કેમ પેસવું એની આ વાત છે.

શું કહ્યું? ‘જીવાદિક સકલ પદાર્થ પ્રકાશિત કિયે,...’ અરિહંત લીધા. સિદ્ધને ક્યાં પ્રકાશવું છે? સિદ્ધની વ્યાખ્યા થઈ. હવે અહીંયાં અરિહંત લીધા. આહાહા..! જોણે જીવાદિક સકળ પદાર્થ ત્રણકાળના, લોકના જોણે પ્રકાશ કર્યો અરિહંત પરમાત્મા.. આહાહા..! એને હું ભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું. ઓહો..! ‘ભક્તિસે નમસ્કાર કરતા હૂં.’ વેઠથી નહિ એને બહુમાનથી નમસ્કાર છે, એમ કહે છે. આહાહા..!

ભાવાર્થ :- ‘કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયસ્વરૂપ જો પરમાત્મતત્ત્વ હૈ,...’ કેવળજ્ઞાન આદિ અનંતચતુષ્ટય સ્વરૂપ વર્તમાન પ્રગટ, ‘જો પરમાત્મતત્ત્વ હૈ, ઉસકે યથાર્થ...’ આ ટીકાની વાત કરી. ‘કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયસ્વરૂપ જો પરમાત્મતત્ત્વ હૈ, ઉસકે યથાર્થ શ્રદ્ધાન...’ એની યથાર્થ શ્રદ્ધા. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પહેલી શ્રદ્ધા લીધી.

ઉત્તર :- હા. પ્રગટ થશે એનાથી. પણ આ કોનું? કેવળજ્ઞાન આદિ અનંતચતુષ્ટય શક્તિરૂપ જે સ્વભાવ, એવું પરમાત્મતત્ત્વ દ્રવ્ય ‘ઉસકે યથાર્થ શ્રદ્ધાન,...’ એમ છે ને? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પરમાત્મતત્ત્વ કેવું છે? કે કેવળજ્ઞાન આદિ અનંતચતુષ્ટય...

ઉત્તર :- એ શક્તિરૂપે એમ અહીં પહેલા હજી એ લેવું. પછી પ્રગટે છે કેમ ઈ લેવું છે. અરિહંતને કેવળજ્ઞાનાદિ પ્રગટ્યા કેમ? ઈ વાત લે છે. ઉપાય પણ બતાવે છે. ઈ કહે છે.

‘કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ જો પરમાત્મતત્ત્વ હૈ, ઉસકે યથાર્થ શ્રદ્ધાન,...’ આહાહા..! અનંતચતુષ્ટય સ્વરૂપ પરમાત્મા છે એનો વિશ્વાસ આવવો અંદર. આહાહા..! એવું જે શ્રદ્ધાન. પૂર્ણ પરમાત્મતત્ત્વની પાચનશક્તિ શ્રદ્ધાનમાં છે. સમજાણું કાંઈ? એ પરમાત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન. અનંત કેવળજ્ઞાન ચતુષ્ટય સ્વરૂપ જે પરમાત્મા ત્રિકાળી છે એનું જ્ઞાન. આહાહા..! અને પરમાત્મતત્ત્વનો ‘અનુભવ,...’ એ આચરણ. અનુભવનું આચરણ, ચારિત્ર. પરમાત્મતત્ત્વનું આચરણ, પૂર્ણાનંદના નાથનું આચરણ, એનો અનુભવ. ‘અનુભવ લક્ષ પ્રતીત...’ ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે ને? લક્ષ એ જ્ઞાન, પ્રતીત એ શ્રદ્ધા, અનુભવ ચારિત્ર,

ત્યાં એમ ત્રણ લીધું છે. ‘આત્મસિદ્ધિ’માં આવે છે ત્યાં. ‘અનુભવ લક્ષ પ્રતીત.’ લક્ષ એ જ્ઞાન, પ્રતીત એ શ્રદ્ધા, અનુભવ એ ચારિત્ર. ત્યાં ... અનુભવ ચારિત્ર. એ ચારિત્ર એટલે આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, એમાં રમવું એનું નામ ચારિત્ર. આ પંચમહાવ્રત અને નવ્રપણું એ કોઈ ચારિત્ર નથી. આહાહા..! હવે મોક્ષમાર્ગ પણ ભેગો બતાવે છે.

‘ઈન સ્વરૂપ અભેદરત્નત્રય વહ જિનકા સ્વભાવ હૈ,...’ જોયું! આહાહા..! એવો અભેદરત્નત્રય જેનો સ્વભાવ છે. આ પહેલું આનું પછી. ‘ઔર સુખ-દુઃખ, જીવિત-મરણ, લાભ-અલાભ, શત્રુ-મિત્ર સબમેં સમાન ભાવ હોને સે ઉત્પન્ન હુઈ વીતરાગનિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ ઉસકે કહનેવાલે જિનરાજકે ઉપદેશકો પાકર...’ આવા કહેનારના ઉપદેશને પામીને ‘અનંતચતુષ્ટયરૂપ હુએ,...’ એમ કહે છે.

ફરીને, જે આ પરમાત્મતત્ત્વ ત્રિકાળ છે એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને એનો અનુભવ, એ ‘સ્વરૂપ અભેદરત્નત્રય વહ જિનકા સ્વભાવ હૈ,...’ જેનો સ્વભાવ છે. ‘ઔર સુખ-દુઃખ,...’ સંયોગ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ‘જીવિત-મરણ,...’ પ્રાણ રહે કે ન રહે. ‘લાભ-અલાભ,...’ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ‘શત્રુ-મિત્ર, સબમેં સમાન ભાવ...’ આહાહા..! ‘સબમેં સમાન ભાવ હોનેસે ઉત્પન્ન હુઈ વીતરાગનિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ...’ લ્યો! ‘સબમેં સમાન ભાવ હોને સે ઉત્પન્ન હુઈ વીતરાગનિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ ઉસકે કહનેવાલે જિનરાજકે ઉપદેશકો...’ આહાહા..! આવા કહેવાવાળા જિનરાજના ઉપદેશને મેળવીને ‘અનંતચતુષ્ટયરૂપ હુએ...’ આવા જિનરાજનો ઉપદેશ જેને મળ્યો અને અનંતચતુષ્ટય થયા. આહાહા..! એવી વીતરાગ નિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ. લોગસસમાં આવે છે, ‘સમાહિવરમુત્તંદિતુ’ પણ એ સમાધિનો અર્થ સમજે નહિ. એ આ. વીતરાગ નિર્વિકલ્પ પરમસમાધિ. આહાહા..!

‘ઉસકે કહનેવાલે જિનરાજકે ઉપદેશકો...’ ભગવાને આવું કહ્યું. ‘પાકર અનંતચતુષ્ટયરૂપ હુએ,...’ લ્યો! જે અનંત શક્તિરૂપે હતું એ વ્યક્તરૂપ થયા. આહાહા..! ‘તથા જિન્હોને યથાર્થ જીવાદિ પદાર્થોકા સ્વરૂપ પ્રકાશિત ક્રિયા...’ અરિહંત લેવા છે ને? અરિહંત લેવા છે ને પાછા. ‘જિન્હોને યથાર્થ જીવાદિ પદાર્થોકા સ્વરૂપ પ્રકાશિત ક્રિયા...’ પ્રરૂપણા કરી. ‘તથા જો કર્મકા અભાવ હૈ વહ વહી કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ મોક્ષ...’ મોક્ષ અને મોક્ષનો માર્ગ-બેને યાદ કરીને નમસ્કાર કરે છે. આહાહા..!

‘જો કર્મકા અભાવ હૈ વહ વહી કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ મોક્ષ ઔર જો શુદ્ધાત્માકા યથાર્થ શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન-આચરણરૂપ અભેદરત્નત્રય વહી હુઆ મોક્ષમાર્ગ...’ આહાહા..! એ બેને કહેનાર આ. એ અરિહંતે કીધું, એમ કહે છે. આહાહા..! છે? એ મોક્ષમાર્ગ અને મોક્ષ ‘ઔર મોક્ષમાર્ગકો ભી પ્રગટ ક્રિયા, ઉનકો મેં નમસ્કાર કરતા હૂં.’ આહાહા..! જેણે પરમાત્મતત્ત્વની યથાર્થ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને અનુભવ કરી અભેદરત્નત્રયી સમભાવ કરી વીતરાગ સમાધિ થઈ અને એવો જિનરાજનો ઉપદેશ, એને પામી અને અનંતચતુષ્ટય પરમાત્માનો ઉપદેશ આવો હતો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

પૂર્ણાનંદની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને ચારિત્ર જે રત્નત્રય, એ પરમાત્માનો ઉપદેશ હતો.

આહાહા..! એને પામીને અનંતચતુષ્ટય થયા. આહાહા..! એટલે વીતરાગનો ઉપદેશ કેવો હોય એ વાત લીધી ભેગી. આહાહા..! જેણે પરમાત્મતત્ત્વ પૂર્ણ, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર અભેદરત્નત્રય ઉત્પન્ન થયા સમાધિ પૂર્ણ, એવો જેનો ઉપદેશ છે. આહાહા..! એવા ઉપદેશને પામી જે પોતે અનંતચતુષ્ટય થયા. એ અભેદરત્નત્રયથી થયા એમ આવ્યું ભેગું. આહાહા..! ઓલા વ્યવહારને તો યાદ પણ કર્યો નથી. ઓલા કહે, નહિ. વ્યવહાર માર્ગ છે... વ્યવહારમાર્ગ છે. અહીં કહે છે, ભગવાને વ્યવહાર માર્ગ કહ્યો જ નથી. આહાહા..! એણે તો પરમસમાધિરૂપ કહેનારા. આવી વીતરાગ પરમસમાધિ એના કહેવાવાળા ભગવાન. આહાહા..!

જુઓ! આવો ઉપદેશ વીતરાગનો હોય છે. જિનવાણીમાં આ હોય. ચાહે કોઈ ગમે તે વાણી હો, પણ આ એનો વીતરાગનો ઉપદેશ છે અંદર. આહાહા..! કીધું ને એમાં? વીતરાગતા તાત્પર્ય કરી છે. ‘પંચાસ્તિકાય’ ૧૭૨. આખા શાસ્ત્રનું તાત્પર્ય વીતરાગ... વીતરાગ.. વીતરાગ (છે). એવો જેણે ઉપદેશ કર્યો છે. આહાહા..! વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિના કહેવાવાળા. આહાહા..! ઝીણી વાતું છે. ભાઈ! આ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ની ઢબ જ બીજી જાતની છે. આહાહા..!

જિનરાજે ઉપદેશ કર્યો કેવો? કહે છે. આહાહા..! જેને પરમાત્માની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-અનુભવ અભેદરત્નત્રય થયા, સમભાવ પ્રગટ્યો અને વીતરાગ ને સમાધિ (પ્રગટ થયા), એના કહેવાવાળા ‘જિનરાજકે ઉપદેશકો પાકર અનંતચતુષ્ટયરૂપ હુએ,...’ આહાહા..! અરિહંતની વાત છે, હોં! આ. ‘જિન્હોંને યથાર્થ જીવાદિ પદાર્થોકા સ્વરૂપ પ્રકાશિત ક્રિયા તથા જો કર્મકા અભાવ હૈ વહ વહી કેવલજ્ઞાનાદિ...’ હવે એ મોક્ષનું વર્ણન છે. મોક્ષ પણ એને કહીએ, એમ કહેવું છે. આહાહા..! આવો મોક્ષ અને મોક્ષનો માર્ગ ભગવાને કહ્યો છે.

‘और जो शुद्धात्माका यथार्थ श्रद्धान-ज्ञान-आचरणरूप अभेदरतनत्रय वही हुआ मोक्षमार्ग...’ આહાહા..! પહેલાં ત્યાં કહ્યું હતું ને? પરમાત્મતત્ત્વ. એ શુદ્ધઆત્મા. શુદ્ધઆત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ, એની શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન, આચરણ ‘વહી હુઆ મોક્ષમાર્ગ એસે મોક્ષ और मोक्षमार्गको भी प्रगट किया,...’ અરિહંતે. અરિહંત ભગવાને આ પ્રગટ કર્યું. ‘उनको मैं नमस्कार करता हूं.’ આહાહા..!

‘ઇસ વ્યાખ્યાનમેં અરહંતદેવકે કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણસ્વરૂપ જો શુદ્ધાત્મસ્વરૂપ હૈ, વહી આરાધને યોગ્ય હૈ,...’ અરિહંતના કેવળજ્ઞાનાદિ છે ઈ આરાધવા યોગ્ય છે. એમ કહીને એનો ભાવાર્થ કહ્યો છે.

(શ્રોતા : પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

अथानन्तरं भेदाभेदरतनत्रयाराधकानाचार्योपाध्यायसाधून्मस्करोमि -

૭) જે પરમપ્પુ ણિયંતિ મુણિ પરમ-સમાહિ ધરેવિ।

परमाणंदह कारणिण तिणिण वि ते वि णवेवि।।७।।

ये परमात्मानं पश्यन्ति मुनयः परमसमाधिं धृत्वा।

परमानन्दस्य कारणेन त्रीनपि तानपि नत्वा।।७।।

जे परमप्पु णियंति मुणि ये केचन परमात्मानं निर्गच्छन्ति स्वसंवेदनज्ञानेन जानन्ति मुनयस्तपोधनाः। किं कृत्वा पूर्वम्। परमसमाहि धरेवि रागादिविकल्पपरहितं परमसमाधिं धृत्वा। केन कारणेन। परमाणंदह कारणेण निर्विकल्पसमाधिसमुत्पन्न-सदानन्दपरमसमरसीभाव-सुखरसास्वादनिमित्तेन तिण्णि वि ते वि णवेवि त्रीनप्याचार्योपाध्यायसाधून् नत्वा नमस्कृत्येत्यर्थः। अतो विशेषः। अनुपचरितासद्भूतव्यवहारसंबन्धः द्रव्यकर्मनोकर्मरहितं तथैवाशुद्धनिश्चयसंबन्धः मतिज्ञानादिविभावगुणनरनारकादिविभावपर्यायरहितं च यच्चिदानन्दैकस्वभावं शुद्धात्मतत्त्वं तदेव भूतार्थं परमार्थरूपसमयसारशब्दवाच्यं सर्वप्रकारोपादेयभूतं तस्माच्च यदन्यत्तद्वेयमिति। चलमलिनावगाढरहितत्वेन निश्चयश्रद्धानबुद्धिः सम्यक्त्वं तत्राचरणं परिणमनं दर्शनाचारस्तत्रैव संशयविपर्यासानध्यवसायरहितत्वेन स्वसंवेदनज्ञानरूपेण ग्राहकबुद्धिः सम्यग्ज्ञानं तत्राचरणं परिणमनं ज्ञानाचारः, तत्रैव शुभाशुभसंकल्पविकल्पपरहितत्वेन नित्यानन्दमयसुखरसास्वाद-स्थिरानुभवनं च सम्यक्चारित्रं तत्राचरणं परिणमनं चारित्राचारः, तत्रैव परद्रव्येच्छानिरोधेन सहजानन्दैकरूपेण प्रतपनं तपश्चरणं तत्राचरणं परिणमनं तपश्चरणाचारः, तत्रैव शुद्धात्मस्वरूपे स्वशक्त्यनवगूहनेनाचरणं परिणमनं वीर्याचार इति निश्चयपञ्चाचाराः। निःशङ्काद्यष्टगुणभेदो बाह्यदर्शनाचारः, कालविनयाद्यष्टभेदो बाह्यज्ञानाचारः, पञ्चमहाव्रतपञ्चसमितित्रिगुप्ति-निर्ग्रन्थरूपो बाह्यचारित्राचारः, अनशनादिद्वादशभेदरूपो बाह्यतपश्चरणाचारः, बाह्यस्वशक्त्यनवगूहनरूपो बाह्यवीर्याचार इति। अयं तु व्यवहारपञ्चाचारः पारंपर्येण साधक इति विशुद्धज्ञानदर्शनस्वभाव-शुद्धात्मतत्त्वसम्यक् श्रद्धानज्ञानानुष्ठानबहिर्द्रव्येच्छानिवृत्तिरूपं तपश्चरणं स्वशक्त्यनवगूहनवीर्यरूपाभेदपञ्चाचाररूपात्मकं शुद्धोपयोगभावनान्तर्भूतं वीतरागनिर्विकल्पसमाधिं स्वयमाचरन्त्यन्यानाचारयन्तीति भवन्त्याचार्यास्तानहं वन्दे। पञ्चास्तिकायषड्द्रव्यसप्ततत्त्वनवपदार्थेषु मध्ये शुद्धजीवास्तिकायशुद्धजीवद्रव्यशुद्धजीव-तत्त्वशुद्धजीवपदार्थसंज्ञं स्वशुद्धात्मभावमुपादेयं तस्माच्चान्यद्वेयं कथयन्ति, शुद्धात्मस्वभाव-सम्यक् श्रद्धानज्ञानानुचरणरूपाभेदरत्नत्रयात्मकं निश्चयमोक्षमार्गं च ये कथयन्ति ते भवन्त्युपाध्यायस्तानहं वन्दे। शुद्धबुद्धैकस्वभावशुद्धात्मतत्त्वसम्यक् श्रद्धानज्ञानानुचरण-तपश्चरणरूपाभेदचतुर्विधनिश्चयाराधनात्मकवीतरागनिर्विकल्पसमाधिं ये साधयन्ति ते भवन्ति साधवस्तानहं वन्दे। अत्रायमेव ते समाचरन्ति कथयन्ति साधयन्ति च वीतरागनिर्विकल्पसमाधिं तमेवोपादेयभूतस्य स्वशुद्धात्मतत्त्वस्य साधकत्वादुपादेयं जानीहीति भावार्थः : ॥७॥ इति प्रभाकरभट्टस्य पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारकरणमुख्यत्वेन प्रथममहाधिकारमध्ये दोहकसूत्रसप्तकं गतम्।

आगे भेदाभेदरत्नत्रयके आराधक जो आचार्य, उपाध्याय और साधु हैं, उनको मैं नमस्कार करता हूँ—

गाथा - ७

अन्वयार्थ :- [ये मुनयः] जो मुनि [परमसमाधिं] परमसमाधिको [धृत्वा] धारण करके सम्यग्ज्ञानकर [परमात्मानं] परमात्माको [पश्यन्ति] देखते हैं। किस लिए [परमानंदस्य कारणेन] रागादि विकल्प रहित परमसमाधिसे उत्पन्न हुए परमसुखके रसका अनुभव करनेके लिए [तान् अपि] उन [त्रीन् अपि] तीनों आचार्य, उपाध्याय, साधुओंको भी [नत्वा] मैं नमस्कार करके परमात्मप्रकाशका व्याख्यान करता हूँ।

भावार्थ :- अनुपचरित अर्थात् जो उपचरित नहीं है, इसीसे अनादि संबंध है, परंतु असद्भूत (मिथ्या) है, ऐसा व्यवहारनयकर द्रव्यकर्म, नोकर्मका संबंध होता है, उससे रहित और अशुद्ध निश्चयनकर रागादिका संबंध है, उससे तथा मतिज्ञानादि विभावगुणके संबंधसे रहित और नर-नारकादि चतुर्गतिरूप विभावपर्यायोंसे रहित ऐसा जो चिदानंदचिद्रूप एक अखंडस्वभाव शुद्धात्मतत्त्व है वही सत्य है। उसीको परमार्थरूप समयसार कहना चाहिए। वही सब प्रकार आराधने योग्य है। उससे जुदी जो परवस्तु है वह सब त्याज्य है। ऐसी दृढ़ प्रतीति चंचलता रहित निर्मल अवगाढ़ परम श्रद्धा है उसको सम्यक्त्व कहते हैं, उसका जो आचरण अर्थात् उस स्वरूप परिममन वह दर्शनाचार कहा जाता है और उसी निजस्वरूपमें संशय-विमोह-विभ्रमरहित जो स्वसंवेदनज्ञानरूप ग्राहकबुद्धि वह सम्यग्ज्ञान हुआ, उसका जो आचरण अर्थात् उसरूप परिममन वह ज्ञानाचार है, उसी शुद्ध स्वरूपमें शुभ-अशुभ समस्त संकल्प रहित जो नित्यानंदमय निजरसका आस्वाद, निश्चल, अनुभव, वह सम्यक्चारित्र है, उसका जो आचरण, उसरूप परिणमन, वह चारित्राचार है, उसी परमानंद स्वरूपमें परद्रव्यकी इच्छाका निरोधकर सहज आनंदरूप तपश्चरणस्वरूप परिणमन वह तपश्चरणाचार है और उसी शुद्धात्मस्वरूपमें अपनी शक्तिको प्रकटकर आचरण परिणमन वह वीर्याचार है। यह निश्चय पंचाचारका लक्षण कहा। अब व्यवहारका लक्षण कहते हैं—निःशंकितको आदि लेकर अष्ट अंगरूप बाह्यदर्शनाचार, शब्द शुद्ध, अर्थ शुद्ध आदि अष्ट प्रकार बाह्य ज्ञानाचार, पंच महाव्रत, पंच समिति, तीन गुप्तिरूप व्यवहार चारित्राचार, अनशनादि बारह तपरूप तपाचार और अपनी शक्ति प्रकटकर मुनिव्रतका आचरण वह व्यवहार वीर्याचार है। यह व्यवहार पंचाचार परम्पराय मोक्षका कारण है, और निर्मल ज्ञान-दर्शनस्वभाव जो शुद्धात्मतत्त्व उसका यथार्थ श्रद्धान, ज्ञान, आचरण तथा परद्रव्यकी इच्छाका निरोध और निजशक्तिका प्रकट करना ऐसा यह निश्चय पंचाचार साक्षात् मुक्तिका कारण है। ऐसे निश्चय व्यवहाररूप पंचाचारोंको आप आचरें और दूसरोंको आचरवावें ऐसे आचार्योंको मैं वंदता हूँ। पंचास्तिकाय, षट्द्रव्य, सप्त तत्त्व, नवपदार्थ हैं, उनमें निज शुद्ध जीवास्तिकाय, निजशुद्ध

जीवद्रव्य, निजशुद्ध जीवतत्त्व, निज शुद्ध जीवपदार्थ, जो आप शुद्धात्मा है, वही उपादेय (ग्रहण करने योग्य) है, अन्य सब त्यागने योग्य हैं, ऐसा उपदेश करते हैं, तथा शुद्धात्मस्वभावका सम्यक्श्रद्धान-ज्ञान-आचरणरूप अभेद रत्नत्रय है, वही निश्चयमोक्षमार्ग है, ऐसा उपदेश शिष्योंको देते हैं, ऐसे उपाध्यायोंको मैं नमस्कार करता हूँ, और शुद्धज्ञान स्वभाव शुद्धात्मतत्त्वकी आराधनारूप वीतराग^१ निर्विकल्प समाधिको जो साधते हैं, उन साधुओंको मैं वंदता हूँ। वीतराग^१ निर्विकल्प समाधिको जो आचरते हैं, कहते हैं, साधते हैं वे ही साधु हैं। अर्हत, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय, साधु, ये ही पंचपरमेष्ठी वंदने योग्य हैं, ऐसा भावार्थ है।॥७।

त्यार पछी भेदाभेदरत्नत्रयना आराधक आचार्य, उपाध्याय अने साधुने हुं नमस्कार करुं छुं :

भावार्थ : (१) अनुपयरित असद्भूत व्यवहारथी जेनो संबंध छे अेवां द्रव्यकर्म अने नोकर्मथी रहित तेम ज अशुद्ध निश्चयनयथी जेनो संबंध छे अेवा मतिज्ञानादि विभावगुण अने नरनारकादि विभावपर्याय रहित चिदानंद ज जेनो अेक स्वभाव छे अेवुं जे शुद्धात्मतत्त्व छे ते ज भूतार्थ छे, परमार्थरूप 'समयसार' शब्दथी वाच्य छे, सर्व प्रकारे उपादेयभूत छे अने तेनाथी जे अन्य छे ते हेय छे. अेवी यल, मलिन, अवगाढ रहितपणुं निश्चयश्रद्धानुबुद्धि ते सम्यक्त्व छे, तेमां आचरण परिणामन ते दर्शनाचार छे.

(२) तेमां ज संशय, विपर्यास, अनध्यवसाय रहितपणुं स्वसंवेदनज्ञानरूपे ग्राहकबुद्धि ते सम्यक्ज्ञान छे, तेमां आचरण-परिणामन ते ज्ञानाचार छे.

(३) तेमां ज शुभाशुभ संकल्पविकल्परहितपणुं नित्यानंदमय सुष्वरसना आस्वादरूप स्थिर (निश्चय) अनुभव ते सम्यक्चारित्र छे, तेमां आचरण-परिणामन ते चारित्राचार छे.

(४) तेमां ज परद्रव्यनी ईश्वराना निरोध वडे अेक (केवण) सहजानंदरूपे प्रतपन ते तपश्चरण छे, तेमां आचरण-परिणामन ते तपश्चरणाचार छे.

(५) तेमां ज शुद्धात्मस्वरूपमां ज स्वशक्तिने गोपव्या सिवाय आचरण-परिणामन ते वीर्याचार छे.

अे प्रमाणुं निश्चय पंचाचार छे.

(१) निःशंकादि अंगरूप आठ भेद ते बाह्य दर्शनाचार छे.

(२) काण, विनयादि आठ भेद ते बाह्य ज्ञानाचार छे.

१. ये पाँचो परमेष्ठी भी जिस वीतरागनिर्विकल्पसमाधिको आचरते हैं, कहते हैं और साधते हैं; तथा जो उपादेयरूप निजशुद्धात्मतत्त्वकी साधनेवाली है, ऐसी निर्विकल्प समाधिको ही उपादेय जानो। (यह अर्थ संस्कृतके अनुसार किया गया है।)

(૩) પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, નિર્ગ્રંથરૂપ બાહ્ય ચારિત્રાચાર છે.

(૪) અનશનાદિ બાર ભેદરૂપ બાહ્ય તપશ્ચરણાચાર છે.

(૫) બાહ્ય સ્વશક્તિને ન ગોપવવારૂપ બાહ્ય વીર્યાચાર છે.

આ વ્યવહાર પંચાચાર પરંપરાએ મોક્ષના સાધક છે. વિશુદ્ધ જ્ઞાન, વિશુદ્ધ દર્શન જેનો સ્વભાવ છે એવા શુદ્ધ આત્મતત્ત્વના સમ્યક્શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્અનુષ્ઠાન તથા બાહ્યદ્રવ્યની ઈચ્છાની નિવૃત્તિરૂપ તપશ્ચરણા, સ્વશક્તિને ન ગોપવવારૂપ વીર્ય-એ રૂપ અભેદ પંચાચારાત્મક શુદ્ધોપયોગભાવનામાં અન્તર્ભૂત એવી વીતરાગનિર્વિકલ્પસમાધિને જેઓ સ્વયં આચરે છે અને અન્યોને આચરાવે છે તેઓ આચાર્યો છે, તેમને હું નમસ્કાર કરું છું.

પંચાસ્તિકાય, છ દ્રવ્ય, સાત તત્ત્વ, નવ પદાર્થો છે, તેમાં શુદ્ધ જીવાસ્તિકાય, શુદ્ધ જીવદ્રવ્ય, શુદ્ધ જીવતત્ત્વ, શુદ્ધ જીવપદાર્થ એવા સંજ્ઞાધારક સ્વશુદ્ધાત્મભાવ (સ્વશુદ્ધાત્મપદાર્થ) ઉપાદેય છે, તેનાથી જે અન્ય છે તે હેય છે, એવો ઉપદેશ જેઓ કરે છે અને શુદ્ધ આત્મસ્વભાવનાં સમ્યક્શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્આચરણરૂપ અભેદ રત્નત્રયાત્મક નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગને જેઓ કહે છે તેઓ ઉપાધ્યાયો છે, તેમને હું વંદન કરું છું.

શુદ્ધ, બુદ્ધ જેનો એક સ્વભાવ છે એવા શુદ્ધ આત્મતત્ત્વના સમ્યક્શ્રદ્ધાન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્આચરણ, તપશ્ચરણરૂપ અભેદ ચતુર્વિધ નિશ્ચય-આરાધનાત્મક વીતરાગ-નિર્વિકલ્પસમાધિને જેઓ સાધે છે તેઓ સાધુ છે. તેમને હું વંદન કરું છું.

અહીં જે વીતરાગનિર્વિકલ્પસમાધિને તેઓ (આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ) આચરે છે, કહે છે અને સાધે છે તે જ વીતરાગનિર્વિકલ્પસમાધિ ઉપાદેયભૂત સ્વશુદ્ધાત્મતત્ત્વની સાધક હોવાથી ઉપાદેય જાણો એવો ભાવાર્થ છે. ૭.

**વીર સંવત ૨૫૦૨, જેઠ સુદ ૧૪, શુક્રવાર
તા. ૧૧-૦૬-૧૯૭૬, ગાથા-૭, પ્રવચન નં. ૬**

સાતમી ગાથા. 'પરમાત્મપ્રકાશ'

૭) જે પરમપ્પુ ણિયંતિ મુણિ પરમ-સમાહિ ધરેવિ।

પરમાણંદહ કારણિણ તિણિણ વિ તે વિ ણવેવિ।।૭।।

અન્વયાર્થ :- 'આગે ભેદાભેદરત્નત્રયકે આરાધક...' નિશ્ચયરત્નત્રય અને વ્યવહારરત્નત્રય, બેયનો આરાધક છે ને? નિશ્ચયને આરાધે છે ત્યાં વ્યવહાર છે. એને પણ આરાધવાનો ઉપચાર આવે છે. છે ને ઈ વસ્તુ? નિશ્ચયરત્નત્રય છે ત્યાં વ્યવહારરત્નત્રય પૂર્ણ કેવળજ્ઞાની ન હોય એને હોય. કેવળજ્ઞાન થયું એને વ્યવહાર ન હોય, મિથ્યાદષ્ટિને વ્યવહાર ન હોય. કેવળી